

SURXONDARYO VILOYATIDA SANOATNI KLASSTERLASH VA UNING ISTIQBOLLARI

Rustamova Shoxista

Surxondaryo viloyati Iqtisodiyot va moliya bosh boshqarmasi Davlat rivojlantirish dasturlarini va maxsus jamg'armalar faoliyatini moliyalashtirish va monitoring qilish shu'basi yetakchi mutaxassisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Surxondaryo viloyati misolida sanoat sohasida klasterlash tizimining o'rni va uni yaxshilashning istiqbolli yo'llari tahlil qilingan. Klaster nazariyasi - strategiyaning iqtisodiy nazariyasi bo'lib, u yerda ixtisoslashgan tarmoqlarning kontsentratsiyasi katta iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishga imkon beradi. Klasterlar raqobatni ham, hamkorlikni ham rivojlantiradi

Tadqiqot davomida mintaqada iqtisodida sanoatni klasterlashni rag'batlantirishni barqarorlashtirish, iqtisodiy erkinlikni kengaytirish, soliq imtiyozlarini taqdim etish va xalqaro standartlarga mos keladigan strategiyalarni ishlab chiqish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tadqiqot natijalari O'zbekiston Respublikasi Surxondaryo viloyatining iqtisodiyotini rivojlantirishga qaratilgan strategik qarorlarni qabul qilishda amaliy qo'llanma sifatida foydalanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Klasterlash, sanoat, iqtisodiy rivojlanish, qurilish materiallari klasteri, ilmiy tadqiqotlar va islohotlar, strategik qarorlar, xalqaro hamkorlik.

Abstract. This article analyzes the role of the clustering system in the industrial sector and promising ways to improve it using the example of Surkhandarya region. Cluster theory is an economic theory of strategy, where the concentration of specialized industries allows for greater economic activity. Clusters develop both competition and cooperation

During the study, proposals and recommendations were developed to stabilize the promotion of industrial clustering in the regional economy, expand economic freedom, provide tax incentives, and develop strategies that meet international standards. The results of this study can be used as a practical guide in making strategic decisions aimed at developing the economy of the Surkhandarya region of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: Clustering, industry, economic development, building materials cluster, scientific research and reforms, strategic decisions, international cooperation.

KIRISH

Iqtisodiy klaster yoki bir nechta klasterlar aksariyat mintaqaviy iqtisodiyotlarda harakatlantiruvchi kuch bo'lib xizmat qiladi. Masalan, Detroytning avtomobil sanoati konsentratsiyasi, Kaliforniyadagi Silikon vodiysida kompyuter chiplari ishlab chiqarish, Londonning moliyaviy sektori, Napa vodiysi vino ishlab chiqarish va Gollivudning kino ishlab chiqarish sanoati.

Sanoat klasteri deganda ma'lum bir sohada o'zaro bog'langan kompaniyalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi provayderlar va tegishli muassasalarning geografik kontsentratsiyasi tushuniladi. Ushbu o'zaro bog'langan obyektlar yaqinlik, innovatsiyalarni rag'batlantirish, umumiy resurslar va mintaqadagi raqobatdosh ustunlikdan foyda oladi.

Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi Surxondaryo viloyatida sanoat klasterlashuvi tahlilini o'tkazdi; Bugungi kunga kelib sanoat klasterlarini shakllantirish uchun 7 ta potentsial yo'nalish aniqlangan:

I. Qurilish materiallari klasterlari (3 ta klaster), shu jumladan konlar negizida qurilish materiallari ishlab chiqarishni tashkil etish:

1) Boysun tumani (1,9 mln.m³ g'isht va kafel xomashyosi, 57,1 mln.m³ keramika xomashyosi, 4,2 mln. yashil bo'yoq qilish uchun);

2) Sherobod tumani (22 ta noruda foydali qazilma konlari mavjud bo'lib, ularda 42,7 million tonna mineral tuzlar, 685 million tonna sement xomashyosi, 10 million tonna gips va boshqalar mavjud), xususan, shisha va chinni ishlab chiqarish (zaxirasi 2,4 million tonna, chinni xomashyosi 47 million tonna). materiallar, 10 million kub metr dolomit)

3) Sariosiyo tumani (25,8 million kub metr g'isht va kafel xomashyosi, 5,1 million tonna ohaktosh, 10,5 million kub metr qum va shag'al materiallari, 17 million tonna gips, shuningdek, marmar konlari zahirasi ega bo'lgan 16 ta noruda foydali qazilma konlari).

Ma'lumot uchun: 21.02.2022 yildagi PQ-139-son qarori bilan Sariosiyo tumanida qurilish materiallari klasterini tashkil etish nazarda tutilgan. Hozirda klaster yaratilmagan.

II. Qurilish texnologiyalari va qurilish materiallari markazini tashkil etish, jumladan:

- qurilish materiallarini sinash uchun modullar (yangi, standartlarga muvofiqligi uchun allaqachon ishlab chiqarilgan va boshqalar);
- korxonalarga texnik standartlarni joriy etish, xalqaro texnik va ekologik standartlarga muvofiq mahsulot ishlab chiqarish bo'yicha xizmatlar ko'rsatish;
- qurilish materiallari ishlab chiqaruvchi korxonalar ehtiyojlari uchun kadrlar (muhandislar, texnologlar)ni tayyorlash va ularning malakasini oshirish;

- noruda foydali qazilmalarni qazib olish va qurilish materiallari ishlab chiqarish sohasidagi yetakchi xorijiy kompaniyalarga mutaxassislarni malaka oshirish va amaliyot o'tash uchun yuborish.
- Termiz davlat universitetida konchilik va qazib olish, qurilish materiallari materialshunosligi kafedrasining ochilishi.

II. Mahalliy xomashyo konlari asosida rangli metallurgiyani qayta ishlash mahsulotlari (elektrotexnika mahsulotlari, elektr stansiyalari uchun butlovchi buyumlar, zargarlik buyumlari) klasteri:

- Sariyosiyo tumani - Xondjiza, Chinsoroy (qo'rg'oshin zahiralari - 592,5 ming tonna, rux - 1,3 mln. tonna, mis - 145 ming tonna, oltin, kumush)
- Sherobod tumani - volfram (7,4 ming t), selestin (298 t), qalay.

Bundan tashqari, Tojikistondan alyuminiy (ishlab chiqarish 2022-yilda - 62 ming tonna), Afg'onistondan mis va qimmatbaho toshlar va metallar (mis zaxiralari

274 milliard dollar, niobiy - 81,2 milliard dollar, kobalt - 50,8 milliard dollar, oltin -

25 milliard dollar, molibden - 2,3 milliard dollar, noyob tuproq - 2,3 milliard dollar, kumush, 4 milliard dollar) import qilish mumkin. - 5,3 mlrd dollar, alyuminiy - 4,4 mlrd dollar) xomashyo sifatida.

III. Ko'mir kimyosi klasteri. Surxondaryo viloyatida Sharg'un (40 mln.t.) va Boysun (30 mln.t.) konlarida 70 mln.t. ko'mir zahiralari mavjud; 2022-yilda 282 ming tonna qazib olindi (Boysun tumanida - 17,3 ming tonna, Sariosiyo tumanida - 265 ming tonna).

Ma'lumot uchun: "Sharg'un ko'mir" AJni modernizatsiya qilish loyihasi doirasida 2021-yilda "Sharg'un skaya" konida ko'mir qazib olishning loyiha quvvatini 900 ming tonnaga yetkazish rejalashtirilgan edi (PQ-2727, 13.01.2017 y.)

Ko'mir sanoati negizida ko'mir kimyosining ilmiy-ishlab chiqarish klasterini yaratish istiqbolli ko'rinadi, bu esa quyidagilarni nazarda tutadi:

- ko'mir uchun geologiya-qidiruv ishlarini olib borish va yangi ko'mir konlarini o'zlashtirish (Sherobod tumanida 3,5 million tonna ko'mir zaxirasi aniqlangan)
- "Sharg'un ko'mir" AJning xom ashyo yetkazib beruvchilari (shuningdek, Sariosiyo, Sherobod tumanlarida rivojlanish istiqbolli), ishlab chiqarish zanjirida tayyor mahsulotlar, shu jumladan ko'mir va uni qayta ishlash mahsulotlari ishlab chiqaruvchilar sifatida hamkorlik qilishlari uchun shart-sharoitlar yaratish. (koks, ko'mir smolasi, kimyo mahsulotlari, qurilish materiallari va boshqalar ishlab chiqarish) va ko'mir mahsulotlari ishlab chiqarish bo'yicha neft-gaz korxonalari (Jarqo'rg'on neftni qayta ishlash zavodi, qurilayotgan Boysun gaz-kimyo kombinati).

Ma'lumot uchun: masalan, uglerod tolasi, qishloq xo'jaligi uchun o'g'itlar, faollashtirilgan ko'mir, fenol va boshqalar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish mumkin.

“O'zbekko'mir”, “O'zbekkimyosanoat”, “O'zbekneftgaz” aksiyadorlik jamiyatlari o'rtasida xorijiy ilmiy-tadqiqot institutlarini jalb qilgan holda ko'mir va gaz kimyosi ilmiy-tadqiqot institutini ochish (Xitoy Fanlar akademiyasi qoshidagi Xitoy Ko'mir kimyosi instituti – Ko'mir kimyosi instituti, Xitoy ko'mir ilmiy-tadqiqot instituti), tadqiqotning asosiy yo'nalishlari ko'mirdan yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarishning tarkibiy qismi sifatida foydalanishni kengaytirish, ko'mirdan foydalangan holda innovatsion mahsulotlarni ishlab chiqish va ko'mir sanoatining atrof-muhitga ta'sirini kamaytirish;

ko'mir qazib olish va ko'mir mahsulotlari ishlab chiqarishda ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, konchilar mehnatini muhofaza qilishga ilmiy yondashuvlar.

Ma'lumotnoma: Qozog'istonda Ko'mir kimyosi va texnologiyasi instituti va Organik sintez va ko'mir kimyosi instituti mavjud. Rossiya Federatsiyasining Kemerovo viloyatida 46 ishtirokchi va 8 ming xodimni o'z ichiga olgan "Ko'mir va texnogen chiqindilarni kompleks qayta ishlash" klasteri mavjud.

- ko'mirni chuqur qayta ishlash va ko'mir kimyosini rivojlantirish dasturini ishlab chiqish;

- Termiz davlat universitetida “ko'mir kimyosi” kafedrasini ochish.

Ko'mir xom ashyosining qo'shimcha manbalari qatoriga Afg'oniston (asosiy ko'mir konlari shimoliy Samangan va Bag'lon viloyatlarida joylashgan; 2022 yilda Pokiston Afg'onistondan 3,7 million tonna ko'mir import qilgan) va Tojikiston (2022 yilda eksport — 374 ming tonna) importini o'z ichiga olishi mumkin.

IV. Turkmaniston-O'zbekiston-Afg'oniston-Tojikiston xalqaro energetika klasterlari qo'shni hududlarda energetika sohasida qo'shma loyihalarni amalga oshirish uchun, xususan:

1) Quyidagilarni nazarda tutuvchi elektr quvvati klasteri:

- transchegaraviy energetika infratuzilmasini birgalikda qurish;
- har xil turdagi elektr stansiyalarini qurish (xususan, qayta tiklanadigan energiya manbalari, gidroelektrostansiyalar)

Ma'lumot uchun: 2018 yilda Ukraina va Litva energetika sohasi kompaniyalari energiya klasterini (Energycluster) yaratdilar. Uning tarkibiga 10 ta kompaniya, 7 ta ilmiy va 7 ta yuridik hamkorlar kiradi.

Klaster faoliyatiga metall konstruksiyalarni ishlab chiqarish, elektr uzatish liniyalari va nimstansiyalarni, gidroenergetika inshootlarini, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini loyihalash va qurish, materiallar ishlab chiqarish va yetkazib berish,

oʻrnatish, kiberxavfsizlik yechimlarini ishlab chiqish va joriy etish, zarur malakaga ega mutaxassislarni tayyorlash, telekommunikatsiya tizimlarini loyihalash va qurish.

- Afgʻonistonda energetika infratuzilmasini qurish boʻyicha saʼy-harakatlarni birlashtirish (Afgʻonistonning elektr energiyasiga boʻlgan ehtiyojining 75 foizi qoʻshni davlatlar importi hisobidan qondiriladi).

Maʼlumot uchun: Oʻzbekistonda Surxon-Puli-Xumri elektr uzatish liniyasi (yiliga 6 mlrd kVt/soat) qurilmoqda, Turkmaniston TAP (Turkmaniston-Afgʻoniston-Pokiston) elektr uzatish liniyasini qurish loyihasini amalga oshirmoqda,

Tojikiston CASA-1000 loyihasi ishtirokchisi (Qirgʻiziston va Tojikistondan Janubiy Osiyo mamlakatlariga elektr energiyasi yetkazib berish, 1,3 GVt). 2022-yilda Afgʻoniston Oʻzbekistondan 94 million dollarga, Tojikistondan 96 million dollarga elektr energiyasi import qilgan.

2) Neft va gaz-kimyo klasteri (Oʻzbekiston tomonidan Jarqoʻrgʻon neftni qayta ishlash zavodi, Boysun gaz-kimyo majmuasi kiradi), unga quyidagilar kiradi:

chegara hududlarida uglevodorodlar boʻyicha hamkorlikda geologiya-qidiruv ishlari (shu jumladan oʻta chuqur burgʻulash) va qazib olishni tashkil etish;

Maʼlumot uchun: Surxondaryo viloyatining janubiy qismi, Tojikistonning Xatlon viloyati, Afgʻonistonning Balx va Qunduz viloyatlari hududlari 30 ta neft va gaz konlarini oʻz ichiga olgan afgʻon-tojik neft va gaz havzasi tarkibiga kiradi.

- yirik xorijiy ishlab chiqaruvchilarni jalb etgan holda uglevodorod xomashyosidan (sintetik yoqilgʻi, polimerlar va boshqalar) yuqori qoʻshimcha qiymatga ega mahsulotlar ishlab chiqarish boʻyicha qoʻshma korxonalar tashkil etish.

- Klasterlar doirasida xalqaro grantlar va mutaxassislarni jalb qilgan holda elektroenergetika va neft-gaz sanoatida kadrlar tayyorlash markazlarini tashkil etish.

Xulosa

Muayyan hududdagi kuchli sanoat klasterlari mintaqa iqtisodiyotini taʼminlaydi, oilalarni qoʻllab-quvvatlaydigan va kuchli innovatsiyalarni yaratadigan ish haqi fondlarini ishlab chiqaradi. Sanoat klasterlari, shuningdek, ish oʻrinlari va xususiy investitsiyalar uchun noyob raqobatbardosh hududlarni joylashtirishga yordam beradi.

Kuchli sanoat klasteri mintaqada yuqori bandlikka ixtisoslashgan klaster bilan belgilanadi, bu mintaqada oʻz faoliyatini joylashtirish yoki kengaytirishni istagan kompaniyalar uchun ayniqsa muhim omil.

Mintaqaning sanoat klasterlaridagi manfaatdor tomonlar oʻrtasidagi kuchli hamkorlikdagi saʼy-harakatlar mintaqaning raqobatbardoshligini va pirovardida maʼlum bir sanoat uchun iqtisodiy daromadni kuchaytirishga yordam beradi. Bunday hamkorlik siyosat va infratuzilmani moliyalashtirish va ixtisoslashtirilgan ishchi kuchini tayyorlash boʻyicha birlashgan saʼy-harakatlarga olib kelishi mumkin, bu esa mintaqani maʼlum bir klasterda raqobatbardosh ustunliklarini himoya qilish yoki

oshirishga yordam beradi, bu esa uni ko‘proq ish o‘rinlari va investitsiyalar o‘sishi uchun jozibador qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. “Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi” ma’lumotnoma.
2. “ **Промышленные кластеры и их роль в развитии промышленной политики региона.**” Ферова Ирина Сергеевна, 2025
3. “ **Формирование финансово-промышленных кластеров.** Региональный фактор глобализации.” Михаил Слипенчук. Аннотация
4. <https://blog.memphischamber.com/what-is-an-industry-cluster-and-why-is-it-important>
5. <https://hbr.org/1998/11/clusters-and-the-new-economics-of-competition>
6. <https://developers.google.com/machine-learning/clustering/clustering-algorithms?hl=ru>
7. <https://www.cer.uz/uz/>

